

УДК 343.211; 343.98

DOI 10.36919/3041-1149(Print).8.2025.137-142

Т. П. Овсійчук,
аспірант кафедри права,
ПВНЗ «Європейський університет»
email: taras.ovsiychuk@gmail.com
ORCID 0009-0004-7826-2083

ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Статтю присвячено дослідженню проблеми можливості визнання віртуальних активів (криптовалют) предметом кримінальних правопорушень проти власності в Україні. У статті окреслено загальнонаукові підходи до співвідношення предмета з іншими ознаками складу злочину, наведено та проведено аналіз основних характеристик предмета кримінальних правопорушень проти власності: фізичної (матеріальної), юридичної та економічної, досліджено притаманність зазначених характеристик віртуальним активам.

У статті наведено основні проблеми, що можуть впливати на можливість притягнення до кримінальної відповідальності за злочини проти власності, предметом яких є віртуальні активи, а саме: фактична відсутність спеціального закону про обіг віртуальних активів, складна правова природа віртуальних активів, що одночасно як полегшує вчинення злочину, так і ускладнює роботу правоохоронних органів з їхнього розслідування, неможливість встановлення вартості віртуального активу для правильної кримінально-правової кваліфікації та визначення розміру завданої шкоди в зв'язку з відсутністю методологічної бази.

У висновках статті висунуто пропозиції щодо подолання цих проблемних питань, а саме: доопрацювання законодавства щодо обігу віртуальних активів в Україні через уніфікації термінології, гармонізації із законодавством Європейського Союзу; визначення єдиного підходу до моменту виникнення та переходу права власності на віртуальний актив; розроблення та затвердження методики встановлення вартості віртуальних активів; проведення роз'яснювальної роботи серед правоохоронних органів з метою розповсюдження знань про віртуальні активи та принципи їхнього обігу.

Ключові слова: віртуальні активи, криптовалюта, злочини проти власності, предмет кримінального правопорушення, злочин.

Постановка проблеми та її актуальність. Власність, зокрема приватна, є одним із основоположних стовпів будь-якого суспільства, що вважає себе демократичним. Держава Україна не стала виключенням: у Конституції України неодноразово відмічається визнання права на власність, зобов'язальний характер власності (власність – зобов'язує), а також захист державою права на власність від протиправних посягань третіх осіб. Умовно охорону права власності державою можна розділити на три типи: цивільно-правова, адміністративно-правова та кримінально-правова. Цивільно-правова охорона права власності передбачає можливість звернення особи до суду з вимогами про відшкодування або негаторним позовом. Адміністративно-правова охорона складається з двох аспектів: через можливість подання звернень громадян до органів державної влади й органів місцевого самоврядування щодо сприяння в реалізації права власності або відновлення порушеного права, а також держава окреслила діяння, які є адміністративними правопорушеннями та за вчинення яких настає можливість притягнення до адміністративної відповідальності. Кримінально-правова охорона права власності полягає в криміналізації діянь, предметом яких є чуже майно, за вчинення яких настає кримінальна відповідальність, що є найбільш суворим видом юридичної відповідальності.

Кримінальним правопорушенням проти власності законодавець виділив окремий розділ в Особливій частині Кримінального кодексу України. На практиці такі злочини вчиняються чи не найчастіше, особливо з урахуванням досить низького порогу відповідного для кваліфікації дій

особи саме як злочину. Предметом лівової частини злочинів проти власності є чуже майно. Відтак виникає питання: чи можуть бути віртуальні активи предметом злочинів проти власності: адже, з одного боку, їхній правовий статус в Україні досі залишається невизначеним остаточно, а з іншого – вони набули надзвичайного поширення серед населення, а тому держава зобов'язана відрефлексувати й забезпечити, зокрема, їх кримінально-правову охорону, неважливо, що це: нематеріальний актив, результат інтелектуальної власності, засіб розрахунку тощо. Враховуючи це, питання, що досліджується у цій статті, є актуальним та потребує вивчення науковцями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням зазначеної тематики займається багато вітчизняних вчених, зокрема такі: Д. В. Казначеева, О. В. Кришевич, Є. В. Лашук, Л. В. Омельчук, І. О. Рощина та інші. Водночас відсутність достатнього нормативно-правового регулювання та швидкі зміни в суспільних відносинах призводять до потреби в проведенні додаткових наукових досліджень.

Метою статті є дослідження віртуальних активів (криптовалют) як предмета кримінальних правопорушень проти власності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науці кримінального права досить довгий час тривали дискусії щодо правової природи предмета кримінального правопорушення та його співвідношення з об'єктом. Наразі переважна більшість науковців розглядає його як елемент об'єкта злочину, трактуючи предмет як об'єкт матеріального світу. Водночас аналіз сучасної наукової літератури вказує на тенденцію до розширення традиційного уявлення про предмет злочину. Зокрема, поряд із речами матеріального світу, до предметів злочину дедалі частіше відносять електричну енергію, атмосферне повітря, об'єкти інтелектуальної власності (авторські та суміжні права), інформацію тощо [6, с. 196]. Зазначене підтверджується, наприклад, доповненням Кримінального кодексу України статтею 188-1 – викрадення води, електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання [4]. Ряд вчених, поділяючи підхід до розуміння предмета злочину як матеріального об'єкта, що існує в об'єктивній реальності та з приводу якого вчиняється злочин, водночас висловлюють пропозицію щодо розширення цього поняття. Зокрема, пропонують внести до предмета злочину не лише речі, але й матеріалізовані результати людської діяльності, зокрема роботи, послуги, майнові права та інші схожі об'єкти.

Предмет злочину, крім теоретичного, має й практичне значення. Ознаки предмета посягання в деяких випадках мають самостійне кримінально-правове значення та впливають не тільки на місцезнаходження предмета, а й на коректну кваліфікацію діяння. Крім того, певні властивості предмета злочину дають змогу розмежовувати суміжні склади суспільно небезпечних діянь, а також відмежовувати злочин від інших правопорушень. Предмет відіграє важливу роль у з'ясуванні механізму завдання шкоди охоронюваним інтересам, а також у вирішенні питання щодо розміру матеріальних збитків, завданих посяганням [2, с. 147].

Вважаємо, що особливу увагу варто приділити предмету злочинів проти власності. Дослідники, що вивчають зазначену проблему, виокремлюють три ключові й обов'язкові ознаки цього елемента: матеріальну (фізичну), економічну та юридичну.

У традиційному підході фізична (матеріальна) ознака предмета злочинів проти власності розглядається як здатність об'єкта матеріального світу до фізичного сприйняття, що передбачає можливість здійснення з ним різноманітних фізичних дій. Такий предмет характеризується наявністю форми, кольору, ваги, кількості, об'єму, фізичного стану та інших матеріальних властивостей. Визначальною ознакою його матеріальності є відокремленість або автономність, яка забезпечує можливість фізичного впливу на нього – переміщення, приховування, передавання тощо, без втрати його споживчих характеристик або функціонального призначення. Саме ця властивість слугує основою для формування поняття власності у вузькому кримінально-правовому розумінні, що спирається на положення цивільно-правової теорії.

Водночас аналіз практики свідчить про те, що ототожнення предмета злочину виключно з матеріальним об'єктом є необґрунтованим обмеженням цього поняття. У деяких випадках посягання може стосуватися й «нематеріальних» благ – безтілесних речей, що мають специфічну природу та нематеріальний, соціально значущий зміст, який набуває реальності лише через матеріалізовану форму свого прояву в зовнішньому світі [1, с. 104]. Теоретично, до таких «безтілесних речей» можна віднести й віртуальні активи.

За К. О. Черевком, юридична ознака предмета кримінального правопорушення полягає в тому, що предмет є чужим для особи, яка вчиняє злочин, тобто має власника або законного володільця, якому завдається шкода внаслідок протиправних дій. У разі викрадення майна, власник якого невідомий або якщо дії здійснюються самим власником, підстава для кримінальної відповідальності відсутня [10, с. 228].

Економічна ознака предмета злочину передбачає наявність у майна певної економічної цінності, що проявляється в його споживчій вартості. Що стосується економічної ознаки віртуальних активів, то її можна вважати також притаманною криптовалютам, оскільки для них може бути встановлений курс щодо офіційних фіатних валют. Сьогодні криптовалюта здатна фактично також виконувати функцію засобу розрахунку за товари й послуги в повсякденному обігу, що можна спостерігати як в Україні, так і за її межами [3, с. 100].

Як зазначає в своїх наукових дослідженнях Ю. А. Дорохіна, криптовалюти відповідають усім характерним ознакам предмета злочинів проти власності. Зокрема, їхня фізична характеристика полягає в можливості вимірювання в певних одиницях, участі в обігу на електронних біржах, а також у здатності до вилучення. Щодо соціально-економічного аспекту, криптовалюти наділені як міною, так і споживчою вартістю. У юридичному розумінні вони розглядаються як майно, що належить іншій особі, тобто є чужим для винного. Враховуючи наведене, з метою ефективного кримінально-правового захисту власності доцільним є законодавче визначення поняття криптовалюти. Це зі свого боку створить підґрунтя для формування пропозицій щодо вдосконалення законодавства, спрямованих на усунення чинників, які сприяють вчиненню злочинів із використанням криптовалют [2, с. 170].

Диспозиція більшості складів кримінальних правопорушень, що передбачені в розділі VI Особливої частини Кримінального кодексу України, передбачає, що предметом посягання є саме «майно» або «права на майно». Чи підпадають під зазначені категорії віртуальні активи, залежить передусім від їхнього правового статусу.

На сьогодні правовий статус віртуальних активів в Україні досі залишається невизначеним: профільний Закон України № 2074-IX «Про віртуальні активи», який був ухвалений ще 17 лютого 2022 року, не набув чинності. Офіційна причина, яка, власне, міститься в цьому самому Законі, – відсутність змін до податкового законодавства, в якому мали б бути встановлені розміри податків і зборів за операції з криптовалютою. Проте згадка про термін, що віртуальні активи є в інших законодавчих актах України.

Законом України від 10 серпня 2023 року № 3320-IX «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав» було доповнено Цивільний кодекс України ст. 179-1, згідно з якою «цифрова річ» – це благо, що створюється та існує виключно в цифровому середовищі та має майнову цінність. Цифровою річчю є віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення частини першої цієї статті [9]. Як слушно зазначає Є. О. Мічурін у своїх працях, таке нормативне регулювання цифрових речей, а відтак і віртуальних активів, дає підстави застосовувати до них систему регулювання речових прав. Адже згідно з ч. 2 ст. 179-1 ЦК України до цифрових речей застосовуються положення цього Кодексу про речі, якщо інше не встановлено ним, Законом або не впливає із сутності цифрової речі. Основне – враховувати особливості об'єктів цифрових технологій за такого правового регулювання [7, с. 25]. Тобто цими змінами фактично віднесено віртуальні активи до категорії рухомих речей з усіма відповідними наслідками, визначеними цивільним законодавством, проте з особливостями відповідно до профільного закону. Враховуючи також те, що вказана стаття Цивільного кодексу України зазначена в главі 13 «РЕЧІ. МАЙНО», законодавець мав на меті віднести їх до категорії «майно», а відтак і до охоронюваних законом про кримінальну відповідальність благ.

О. В. Кришевич та І. О. Рощина справедливо вважають, що таємне викрадення (власне, крадіжка) криптовалюти може мати специфічні риси, оскільки здійснюється не через традиційне таємне заволодіння чужим майном, а з використанням спеціалізованих комп'ютерних програм. Криптовалюта також може виступати предметом вимагання, зважаючи на можливість її конвертації у фіатні валюти, що ускладнює відстеження транзакцій і робить її привабливою для

злочинців. Крім того, обіг криптовалюти може бути пов'язаний із шахрайськими діями, зокрема під час її обміну або продажу через введення в оману. У сучасних умовах поширеною є діяльність фішингових вебсайтів, що імітують криптовалютні біржі, де користувачів спонукають переказати кошти на електронні гаманці шахраїв або ввести свої секретні ключі. Отримавши доступ до гаманця, зловмисники переводять криптовалюту на власні. У разі шахрайства криптовалюта є безпосереднім предметом кримінального правопорушення, оскільки правопорушники через обман чи зловживання довірою заволодівають даними електронних гаманців і здійснюють незаконне переміщення активів на підконтрольні рахунки, використовуючи підроблені гаманці чи приймаючи перекази на особисті адреси. Крім того, криптовалюта активно використовується в тіньовому сегменті інтернету (так званому даркнеті) для придбання заборонених до обігу предметів [5, с. 172].

Не можливо не відмітити також проблематику визначення розміру завданих збитків під час розслідування кримінальних правопорушень, предметом яких є віртуальні активи. Висока волатильність криптовалют створює значні труднощі під час встановлення точного розміру збитків як на момент вчинення правопорушення, так і в процесі його розслідування. Фактично розмір завданих збитків на момент вчинення кримінального правопорушення та на момент винесення вироку судом може відрізнятись в десятки, а то й сотні разів. Це суттєво впливає на кримінально-правову кваліфікацію. У зв'язку з цим виникає об'єктивна потреба в розробленні національної методології оцінки збитків, яка б враховувала особливості правового статусу та волатильності віртуальних активів. Також доцільним є адаптація успішних міжнародних практик до особливостей національного ринку України. Такий підхід сприятиме не лише покращенню захисту прав потерпілих і зміцненню інституційної спроможності правоохоронної системи, але й загалом сприятиме підвищенню прозорості ринку віртуальних активів та економічній стабільності [8, с. 208].

Висновки. Отже, віртуальні активи (криптовалюти) можуть виступати предметом кримінальних правопорушень проти власності, оскільки володіють усіма потрібними ознаками. На нашу думку, з метою ефективної кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері віртуальних активів, законодавцю потрібно здійснити ряд заходів, серед яких передусім доопрацювання національного законодавства, що регулює обіг віртуальних активів відповідно до вимог Регламенту (ЄС) 2023/1114 про криптоактиви, та забезпечення набуття ним чинності. Наступним етапом може стати внесення змін до диспозицій кримінальних правопорушень проти власності в частині їхнього доповнення терміном «віртуальні активи» або створення примітки до зазначеної статті Кримінального кодексу України, відповідно до якої термін «майно» охоплює, зокрема, й віртуальні активи. Для правильної кваліфікації діянь потрібним є розроблення справедливих методик визначення ринкової вартості віртуальних активів. Також державі варто докладати зусиль у напрямі підвищення рівня професійної кваліфікації правоохоронних органів, що безпосередньо залучені до розслідування кримінальних правопорушень із залученням віртуальних активів, а також інших учасників кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демидова Л. М. Безтілесна річ як предмет злочину. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 2 (81). С. 101–107.
2. Дорохіна Ю. А. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження. Київ : Київ. нац. торговельно-екон. ун-т, 2016. 744 с.
3. Казначеева Д. В. Криптовалюта як предмет і засіб учинення злочинів. Харків, 2020. С. 97–101.
4. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 1 лют. 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Кришевич О. В., Рощина І. О. Криптовалюта, як предмет кримінального правопорушення проти власності: національне та міжнародне законодавство. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2022. № 23–24. С. 168–175.

6. Макодзьоб А. В. Предмет злочину за кримінальним правом України. *Право і суспільство*. 2017. Т. 2, № 3. С. 194–199.
7. Мічурін Є. О. Об'єкти цифрових технологій та їхнє правове регулювання. *Copernicus Political and Legal Studies*. 2022. Т. 1, № 3. С. 22–29.
8. Панченко Є. В. Проблеми оцінки збитків у злочинах, пов'язаних з віртуальними активами. Київ, 2024. С. 206–209.
9. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав : Закон України від 10.08.2023 № 3320-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3320-20#n12>
10. Черевко К. О. Щодо питання віртуальних активів як предмету кримінальних правопорушень проти власності. Харків-Рига, 2022. С. 227–228.

REFERENCES

1. Demydova, L. M. (2015). *Beztilesna rich yak predmet zlochyну* [An incorporeal thing as an object of crime]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. (2) 81, 101–107 [in Ukrainian].
2. Dorokhina, Yu. A. (2016). *Zlochyны proty vlasnosti. Teoretyko-pravove doslidzhennia* [Crimes against property. Theoretical and legal research]. Kyiv : Kyivskiy natsionalnyi torhovelno-ekonomichnyi universytet [in Ukrainian].
3. Kaznacheieva, D. V. (2020). *Kryptovaliuta yak predmet i zasib uchynennia zlochyviv* [Cryptocurrency as an object and means of committing crimes]. *Proceedings of the Conference*. Kharkiv. Pp. 97–101 [in Ukrainian].
4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine : Code of Ukraine] vid 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
5. Kryshevych, O. V., & Roshchyna, I. O. (2022). *Kryptovaliuta yak predmet kryminalnoho pravoporushennia proty vlasnosti: natsionalne ta mizhnarodne zakonodavstvo* [Cryptocurrency as a subject of criminal offenses against property: national and international legislation.]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu – Bulletin of Mariupol State University*, 23–24, 168–175 [in Ukrainian].
6. Makodziob, A. V. (2017). *Predmet zlochyну za kryminalnym pravom Ukrainy* [The Subject Matter of a Crime under the Criminal Law of Ukraine]. *Pravo i suspilstvo – Law and society*, 2 (3), 194–199 [in Ukrainian].
7. Michurin, Ye. O. (2022). *Obiekty tsyfrovyykh tekhnolohii ta yikhnii pravove rehuliuвання* [Digital technology objects and their legal regulation]. *Copernicus Political and Legal Studies*, 1 (3), 22–29 [in Ukrainian].
8. Panchenko, Ye. V. (2024). *Problemy otsinky zbytkiv u zlochyнаkh, pov'iazanykh z virtualnymy aktyvamy* [Problems of damage assessment in crimes related to virtual assets]. *Proceedings of the Conference*. Kyiv. Pp. 206–209 [in Ukrainian].
9. *Pro vnesennia zmin do Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy shchodo rozshyrennia kola obektiv tsyvilnykh prav : Zakon Ukrainy* [On Amendments to the Civil Code of Ukraine on Expanding the Range of Objects of Civil Rights : Law of Ukraine] vid 10.08.2023 № 3320-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3320-20#n12> [in Ukrainian].
10. Cherevko, K. O. (2022, May 31). *Shchodo pytannia virtualnykh aktyviv yak predmetu kryminalnykh pravoporushen' proty vlasnosti* [On the issue of virtual assets as a subject of criminal offenses against property]. *Proceedings of the Conference*. Kharkiv-Riga. Pp. 227–228 [in Ukrainian].

T. P. Ovsiihuk. VIRTUAL ASSETS AS A SUBJECT OF PROPERTY CRIMES

The article is devoted to the study of the issue of the possibility of recognizing virtual assets (cryptocurrencies) as the subject matter of criminal offenses against property in Ukraine. The article outlines the general scientific approaches to the correlation of the subject matter with other elements of a crime, provides and analyzes the main characteristics of the subject matter of criminal offenses against property: physical (material), legal and economic, and examines the inherent characteristics of these characteristics in virtual assets.

In the article, the author outlines the main issues which may affect the possibility of criminal liability for crimes against property involving virtual assets, namely: the actual absence of a special law on the circulation of virtual assets, the complex legal nature of virtual assets, which both facilitates the commission of a crime and complicates the work of law enforcement agencies in their investigation, the impossibility of establishing the value of a virtual asset for the correct criminal law qualification and determining the amount of damage caused to property.

The article concludes with the author's proposals for overcoming these problematic issues, namely: finalization of legislation on the circulation of virtual assets in Ukraine by unifying terminology, harmonizing it with the legislation of the European Union, defining a single approach to the moment of emergence and transfer of ownership of a virtual asset; development and approval of a methodology for establishing the value of virtual assets; conducting explanatory work among law enforcement agencies with a view to disseminating knowledge about virtual assets and the principles of virtual asset ownership.

Key words: *virtual assets, cryptocurrency, crimes against property, subject matter of a criminal offense, crime.*